

नेपाल सरकार
Government of Nepal

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय Ministry of Agriculture & Livestock Development

सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल
Singhadurbar, Kathmandu, Nepal

एकीकृत बाली पात्रो- मत्स्य पालन [Integrated Crop Calendar-Fish Farming]

महिना	वैशाख	जेष्ठ	आषाढ	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मंसिर	पुष	माघ	फाल्गुण	चैत्र
हप्ता	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४	१ २ ३ ४
मौसम												

माछा एक जलचर जीव हो। यो पानीमा रहेको घुलित अक्सिजन लिएर श्वास-प्रश्वास गरी बाँच्ने प्राणी हो। मत्स्यपालनबाट खाद्यन्न बालीको तुलनामा बढी उत्पादन दिने तथा माछाको मूल्य पनि कृषि जन्य बालीको तुलनामा बढी नै पर्ने भएकोले मत्स्यपालनबाट बढी आम्दानी पाउन सकिन्छ।

जलवायु - कार्प जातको माछाको लागि न्यानो पानी (२३ डि.से भन्दा बढी) भएका तराई तथा मध्य पहाडी क्षेत्र र रेन्वो ट्राउट माछाको लागि चिसो पानी (१८ डि.से भन्दा कम) भएका पहाडी भू-भाग उपयुक्त मानिन्छ।
जातहरू - १. इण्डियन मेजर कार्प (रहु, नैनी, भाकुर) २. चाइनीज कार्प (सिल्भर कार्प, बिगहेड कार्प) ३. ग्रास कार्प ४. कमन कार्प ५. रेन्वो ट्राउट ६. टिवापिया ७. बैखी माछा (पंगासियस माछा)

माटो - चिम्ट्याईलो दोमट माटो भएको स्थान पोखरीको लागि उपयुक्त हुन्छ।
माछापालनका तरिका-
१. एक जातीय मत्स्य पालन
२. बहुजातीय मत्स्य पालन
३. पिंजडामा मत्स्यपालन
४. रेसवेमा मत्स्य पालन
५. एकीकृत मत्स्य पालन

रोग तथा नियन्त्रण गर्ने उपायहरू

रोगहरू	लक्षण र व्यवस्थापन विधि
क. संक्रामक रोगहरू (Infectious diseases)	
१. ट्रिचोडिना (Trichodina species)	यो परजीवीको आक्रमणले • माछाको कानेपत्रमा असर गरी सेतो श्लेष्मा बढी देखापर्दछ। • माछाको भुरामा छटपट बढ्छ र अन्तमा भुराको मृत्यु हुन्छ। यसको नियन्त्रणको लागि : • मालाकाइड ग्रीन ०.१ देखि ०.२ पि.पि.एम.का दरले पोखरीमा छर्नु पर्दछ।
२. मोनोजीन	यस परजीवीले माछाको छाला र पखेटामा आक्रमण गर्दछ। माछाको शरीरमा न्याल कम भएर फुस्रो हुन्छ। यसको नियन्त्रणको लागि : • ०.२५ पि.पि.एम ट्राइक्लोरोफेन औषधी प्रयोग गर्ने। • रोगी माछालाई २% नुन पानीको भोल वा घोलमा ३ देखि ५ मिनेट डुबाउने। • डिप्टेरेक्स ०.२५ पि.पि.एमका दरले पोखरीमा प्रयोग गर्ने।
३. डाईजेनेटिक टिर्माटोड (Digenetic Trematodes)	यी परजीवीको आक्रमणले • माछाको शरीर तथा कानेपत्रमा रगत कम हुने। • पेट फुल्ने, दाना नखानु, ठूलो माछालाई भन्दा सानोलाई बढी नोक्सानी पुऱ्याउने। यसको नियन्त्रणको लागि डाई एन व्युटाईल टिन अक्साईड (Di-n butyl tin oxide) १० मि.ग्रा प्रति केजी दानामा राखी खुवाउने।
४. क्रस्टेसियन पर जीवी (Crustacean)	यो परजीवीको आक्रमणले • माछाको शरीरमा घाउ हुन्छ। • माछा अति सुस्त हुनु, शरीरमा घाउ देखा पर्नु तथा माछा पोखरीको डिल र छेउछेउमा घस्रिन जाने र अन्तमा माछा मर्न थाल्दछ। यसको नियन्त्रणको लागि : • ०.२५ पि.पि.एम ट्राइक्लोरोफेन औषधी प्रयोग गर्ने। • रोगी माछालाई १-२% नुन पानीमा २ देखि ३ मिनेट डुबाउने। • मासोटिन ०.२५ पि.पि.एम दरले औषधी माछा पोखरीमा छर्ने।

उत्पादन तथा बजार व्यवस्थापन- कार्पजातको माछा बाट २-४ क्वीन्टल प्रति कठ्टा उत्पादन लिन सकिन्छ। बरफको व्यवस्था मिलाएर खाने माछालाई प्लास्टिक क्रेटमा राखेर ढुवानी गर्नुपर्दछ। माछा र बरफको मात्रा गर्मीमा २ भाग बरफ र एक भाग माछाको हुनेगरी तथा जाडोमा बराबर मात्रामा मिलाएर ढुवानी गर्दा गुणस्तर कायम राख्न सकिन्छ। बजारमा पुऱ्याएपछि माछालाई डिफ्रिज वा बरफमा राखी बिक्रि बितरण गर्नु पर्दछ।

५. इपिजुटिक अल्सरे-टिभ सिन्ड्रोम (E.U.S)	• रोगी माछाको शरीरमा घाउ आउने तथा पुच्छर कुह्रिदै जाने र अन्त्यमा मर्ने गर्दछ। यसको नियन्त्रणको लागि : • पोटसियम परम्यागनेट ०.२५ मि.ग्रा प्रति लीटर औषधी पानीमा घोली प्रयोग गर्ने। • चुन १५ कि.ग्रा प्रति कठ्टाका दरले पोखरीमा राख्ने। • ०.१ पि.पि.एम मालाकाईड ग्रीन प्रयोग गर्ने।
--	--

ख. असंक्रामक रोगहरू (Noninfectious diseases)	
१. सास फुल्ने रोग (Asphyxiation/Hypoxia)	• पोखरीमा अक्सिजनको कमीले गर्दा माछा पानीको सतहमा आई प्याकप्याक गर्ने वा मुख खुला गरी स्वास फेर्ने प्रयास गर्दछ। • पानीको रङ्ग र गन्ध बदलिएको हुन्छ। यसको नियन्त्रणको लागि : • पोखरीमा चिसो, सफा र ताजापानी थप्ने र ढुंगा चलाउने वा पानी हल्याउने एरेटरको व्यवस्था मिलाउने। • माछाको घनत्व घटाउने, दाना र प्राङ्गारिक मलखाद प्रयोग नगर्ने।
२. ग्याँस बबल रोग (Gas bubble disease)	• भुरा माछा पानीको सतहमा तैरिनु र पानीको सतहबाट तलतिर जान नसक्नु • सन्तुलन गुमाउँछ र अन्त्यमा माछा मर्छ। यसको नियन्त्रणको लागि : • नर्सरीमा सेड प्रदान गर्ने, बढी हावा चल्ने ठाउँमा सानो पोखरीमा माछाको भुरा राख्ने। पोखरीमा गोबर मलको प्रयोग गर्ने र हरियो लेउ बढी भएमा हटाउने।

सन्दर्भ ग्रन्थ : १. कृषि डायरी २०७४, नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र, हरिहरभवन, ललितपुर
२. नेपालमा मत्स्यपालन, ५-७३/७४, नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र हरिहरभवन, ललितपुर